

WPROWADZENIE

Zmiany społeczno-gospodarcze zachodzące na polskiej wsi mają wpływ również na życie mieszkających tam kobiet: faktem jest rosnąca dostępność różnego rodzaju usług, poprawa warunków cywilizacyjnych na wsi, możliwość kształcenia i znalezienia pracy.

Wyniki realizowanych na wsi badań wskazują, że mieszkające tam kobiety coraz częściej wykraczają poza przypisane im tradycją role rodzinne, chętnie podejmują wyzwania zawodowe, edukacyjne, społeczne. W Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN warunki życia i problemy mieszkanek polskiej wsi były przedmiotem wielokrotnie podejmowanych badań – większością z nich kierowała prof. dr hab. Barbara Tryfan. Problemy kobiet wiejskich, prezentacja poświęconych im badań miały w ostatnich latach swoje miejsce w kwartalniku *Wieś i Rolnictwo* oraz w innych publikacjach IRWiR PAN¹, choć nie tak często, jak w okresie aktywności naukowej profesor Tryfan. Chcemy powrócić do tej tematyki badawczej oraz zainicjować naukową debatę o sprawach mieszkanek wsi, a jej początkiem niech stanie się ten numer naszego kwartalnika, poświęcony problemom wiejskich kobiet.

¹ Por. m.in.: Chylek E., Lewczuk A. 1996: Społeczna sylwetka przedsiębiorczych kobiet wiejskich, *Wieś i Rolnictwo* nr 93 (4), s. 86–101; Gutkowska K. 2004: Kobiety wiejskie w procesie transformacji polskiej gospodarki, *Wieś i Rolnictwo* nr 122 (1), s. 80–99; Kaczor-Pańków G., 1996: Aktywność społeczno-zawodowa kobiet i ich rola w społeczności wiejskiej, *Wieś i Rolnictwo* nr 93 (4), s. 12–21; Matysiak I., 2013: Sołtysi i sołtyski o pełnionych rolach i motywach sprawowania funkcji w wybranych środowiskach wiejskich, *Wieś i Rolnictwo* nr 3; Michalska S., 2013: Tradycyjne i nowe role kobiet wiejskich, *Wieś i Rolnictwo* nr 2; Mydlak M., 1996: Społeczne uwarunkowania przedsiębiorczości kobiet wiejskich, *Wieś i Rolnictwo* nr 93 (4), s. 70–84; Ostrowski L., 1998: Gospodarstwa rolne prowadzone przez kobiety, *Wieś i Rolnictwo* nr 101 (4), s. 119–131; Ostrowski L., 1994: Gospodarstwa prowadzone przez kobiety, *Wieś i Rolnictwo* nr 84–85 (3–4), s. 44–53; Podogrodzka M., 2011: Zachowania prokreacyjne ludności na obszarach miejskich i wiejskich w Polsce w latach 1990–2009, *Wieś i Rolnictwo* nr 2; Podogrodzka M., 2012: Zmiany zachowań matrymonialnych na obszarach miejskich i wiejskich w Polsce w latach 1990–2009, *Wieś i Rolnictwo* nr 2; Sawicka J., 1996: Koła Gospodyń Wiejskich jako społeczno-zawodowa organizacja kobiet, *Wieś i Rolnictwo*, nr 2 (91); Tryfan B., 1968: *Pozycja społeczna kobiety wiejskiej*, Książka i Wiedza; Tryfan B., 1987: *Kwestia kobieca na wsi*, Warszawa, IRWiR PAN; Tryfan B., 1996: *Ochrona socjalna rodziny wiejskiej*, Warszawa, IRWiR PAN; Tryfan B., 2003: *Kobiety wiejskie wobec zmian systemowych*, Warszawa, IRWiR PAN.

Zachodzące na terenach wiejskich zmiany sprawiają, że trudne do określenia jest ustalenie znaczenia samego terminu „kobieta wiejska”. Migracje ze wsi do miast, ale i coraz częściej zachodzące w odwrotnym kierunku – z miast na wieś, sprawiają, że część mieszkanki wsi zostaje kobietami wiejskimi z wyboru, a nie z racji miejsca urodzenia. Obecny we wcześniejszych opracowaniach obraz kobiety wiejskiej – żony rolnika czy rolniczki już od dawna wydaje się niepełny.

Po transformacji roku 1989 polska wieś weszła w okres intensywnych przemian, które odbiły się na warunkach życia kobiet; kolejną ważną cezurą czasową był rok 2004 i akcesja Polski do Unii Europejskiej, co wiązało się z przyjęciem wspólnej polityki rolnej i konsekwencjami, jakich doświadczyli mieszkańcy terenów wiejskich w Polsce. W prezentowanym tomie o aktywności kobiet związanych z rolnictwem pisze Agnieszka Wrzochalska². Wyniki przeprowadzonych w latach 90. badań pokazują, że kobiety odegrały niezwykle ważną rolę w niwelowaniu trudnych skutków przemian – związanych z utratą pracy, pogorszeniem się w latach 90. materialnych warunków życia, co dotknęło wówczas wiele rodzin wiejskich. W sytuacjach kryzysowych to kobiety często podejmują role związane z zapewnieniem bezpieczeństwa materialnego rodzinie. To właśnie na nich spoczywa odpowiedzialność za działania zaradcze. O tym, jak postrzegają same siebie oraz jak postrzegane są kobiety dotknięte ubóstwem, pisze w swoim tekście Katarzyna Górniak³. Sposób narracji odnoszący się do przedstawiania kobiet wiejskich w polskich serialach telewizyjnych jest tematem tekstu Beaty Łaciak⁴.

Wyraźnym trendem, jaki możemy obserwować w okresie posttransformacyjnym, jest wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych kobiet wiejskich. Powoli wzrasta liczba kobiet działających aktywnie na rzecz lokalnych społeczności w ramach struktur władzy samorządowej, ale również w innych organizacjach – nieformalnych grupach, lokalnych grupach działania i innych NGO. O aktywnych kobietach wiejskich w numerze piszą: Katarzyna Zajda⁵, omawiając aktywność kobiet w lokalnych grupach działania, Ilona Matysiak⁶, analizując działalność kobiet sołtysek, natomiast o tych, sięgających po inne formy władzy, o kobietach pokonujących bariery i aktywnych zawodowo pisze Barbara Chmielewska⁷.

Tradycyjne role wiejskich kobiet przywołuje Kinga Pawłowska⁸, która analizuje jeden z trzech pamiętników kobiecych spośród 61 zapisków z lat 30. XX wieku; pamiętniki i zawarte w nich doświadczenia związane z narodzinami dzieci oraz macierzyństwem są także źródłem cytowanym przez Magdalenę Gajewską i Sylwię Michalską⁹ w tekście poświęconym macierzyństwu i porodach na wsi – ongiś i współcześnie.

² A. Wrzochalska: Rola kobiet na obszarach wiejskich, s. 11.

³ K. Górniak: Wiejskie kobiety w sytuacji ubóstwa – jak je widzą, jak je piszą, s. 67.

⁴ B. Łaciak: Serialowy obraz kobiet wiejskich, s. 23.

⁵ K. Zajda: Partycypacja polityczna kobiet wiejskich, s. 81.

⁶ I. Matysiak: Kobiety rządzą polską wsią? Władza lokalna i pleć, s. 127.

⁷ B. Chmielewska: Kobiety wiejskie kruszą „szklany sufit”, s. 111.

⁸ K. Pawłowska: Kobieta wiejska w *Pamiętnikach chłopów* z lat 30. XX wieku, s. 51.

⁹ M. Gajewska, S. Michalska: Poród i macierzyństwo na wsi – zmiany doświadczeń i ról kobiet wiejskich, s. 35.

O podziale obowiązków rodzicielskich i regulacjach prawnych dotyczących opieki nad dziećmi na terenach wiejskich w Finlandii pisze Maarit Sireni¹⁰, co jest ciekawym uzupełnieniem dominującej w numerze polskiej perspektywy.

Trzy z proponowanych tekstów poświęcone są analizie działań, podejmowanych na rzecz kobiet wiejskich przez różnego rodzaju instytucje: Elżbieta Karnafel-Wyka¹¹ pisze o programach państwowych, których celem jest zwiększenie mobilności zawodowej kobiet wiejskich; Magda Biejat i Katarzyna Wójcikowska¹² analizują współczesną działalność kół gospodyń wiejskich, a Olga Rodak i Julia Szawiel¹³ opisują zderzenia tradycji i doświadczeń wiejsko-miejskich poprzez działania Stowarzyszenia Folkowisko w sferze kultury.

Recenzje wydanych w ciągu ostatnich miesięcy książek poświęconych problemom kobiet są dobrym uzupełnieniem tematyki poruszanej w tym tomie. Mamy nadzieję, że ten numer naszego kwartalnika przybliży czytelnikom sprawy kobiet wiejskich oraz będzie punktem wyjścia do szerszej dyskusji o nowym, a może raczej zmieniającym się miejscu kobiet w społecznościach wiejskich w Polsce oraz działaniach, które powinny wesprzeć ich aspiracje i dążenia.

Sylwia Michalska

¹⁰ M. Sireni: Rural Motherhood and child care. An analysis of Finnish practices and contrasting expectations, s. 143.

¹¹ E. Karnafel-Wyka: Mobilność zawodowa kobiet wiejskich: inicjatywy i działania Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, s. 177.

¹² M. Biejat, K. Wójcikowska: O roli tradycji we współczesnej działalności kół gospodyń wiejskich, s. 97.

¹³ O. Rodak, J. Szawiel: „Kultura jest Babą”. Wizja animacji kultury na wsi w działaniach Stowarzyszenia Folkowisko, s. 157.